

MEZEI PÉTER¹

A digitális szocializmus és a telekommunizmus kritikája a szerzői jog szemszögéből

„I declare the global social space we are building to be naturally independent of the tyrannies you seek to impose on us.”²

I. Bevezető gondolatok

A mottó John Perry Barlow *Cyberspace Függetlenségi Nyilatkozatából* származik, mely az 1996-os Telecom Act, és annak részeként a Communications Decency Act elfogadása után kiadott,³ egyben az első kifejeződése az internetes felhasználók „kiberfüggetlenség” iránti vágyának. A nyilatkozat első két mondata fényében az is világos, hogy a kibertér függetlensége iránti elkötelezettség eredendően az iparosodott országok internetet kolonizálni szándékozó kormányaival szembeni ellenérzésből fakadt.⁴ Az 1996 óta eltelt időben aztán a „kiberfüggetlenségi mozgalmak” szoros kapcsolatba kerültek az uralkodó jogrendszer – és azon belül különös tekintettel a szerzői jog – internettel

¹ Az SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet adjunktusa. A tanulmány elkészítése során nyújtott hasznos tanácsaiért köszönet illeti Faludi Gábort, Gyenge Anikót, valamint – a használt terminológiát illetően különösen – Bodó Balázst. A jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával készült.

² John Perry Barlow: *A Declaration of the Independence of Cyberspace*, 8 February 1996 (<https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>).

³ Vö.: http://lessig.org/blog/2006/02/on_this_day_10_years_ago.html.

⁴ „Governments of the Industrial World, you weary giants of flesh and steel, I come from Cyberspace, the new home of Mind. On behalf of the future, I ask you of the past to leave us alone. You are not welcome among us. You have no sovereignty where we gather.” Lásd: *Uo.*

összefüggő szabályainak megváltoztatására,⁵ szélsőséges esetben megszüntetésére⁶ irányuló koncepciókkal.

A jelen rövid tanulmány két olyan, relatíve friss elképzelés kritikáját foglalja magába, melyek egyaránt az internet világának sajátos szocialista/kommunistikus újragondolásából⁷ indultak ki, s melyek ezzel összefüggésben – többek között – a szerzői jog újrapozicionálását is zászlajukra tűzték. Kevin Kelly *digitális szocialista* és Dmytri Kleiner *telekommunista koncepciója*⁸ egyaránt az internetes tartalmakat alkotó és továbbfejlesztő kollektíva jelentőségéből indul ki, a szerzői joghoz fűződő viszonyukban mégis jelentős eltérést mutatnak egymástól. Annak fényében, hogy korunkban egyre rohamosabb ütemben teret nyernek a szerzői joggal ellentétes nézőpontok, különösen fontosnak tűnhet annak áttekintése, hogy a fenti két forrás miként vélekedik e jogterületet illetően. Ennek megfelelően a tanulmány II. fejezete a Kelly által lefektetett új digitális vagy technológiai szocializmus koncepciójának ismertetését, majd kritikáját tartalmazza. A III. fejezet pedig ugyanerre vállalkozik a Kleiner által papírra vetett „közösségi kockázati tőketársulás” és a szerzői jog ebből következő pozicionálása kapcsán.⁹

⁵ Kiemelést érdemelnek e téren a ma már 17 országban hivatalosan regisztrált, egyébként 53 országban is jelen lévő kalózpártok. E politikai, illetve politika közeli szerveződések alapvetően nem a szerzői jog komplett eltörlését vizionálják, hanem csak annak a digitális világ szemszögéből nézve ésszerűbb keretek közé szorítását. Kiváló példaként erre lásd az angol kalózpárt 2010-es választási programját a <http://www.pirateparty.org.uk/blog/2010/mar/22/pirate-party-uk-launches-its-2010-election-manifes/> linken.

⁶ Lásd különösen: Michele Boldrin - David K. Levine: *Against Intellectual Monopoly*, Cambridge University Press, New York, 2008 – Stephan Kinsella: *Against Intellectual Property*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2008 (<http://mises.org/books/against.pdf>). – Joost Smiers - Marieke van Schijndel: *Imagine there is No Copyright and No Cultural Conglomerates Too: An Essay*, Institute of Network Cultures, Amsterdam, 2009 (<http://networkcultures.org/wpmu/theoryondemand/titles/no04-imagine-there-are-is-no-copyright-and-no-cultural-conglomerates-too/>).

⁷ E ponton érdemes jelezni, hogy Kelly koncepciójában a „szocialista” kifejezés használata technikai jellegű, sőt, valójában kevés indok szól amellett, hogy az általa is hangoztatott *peerek általi közös termelést* szocializmusnak fogjuk fel. Lásd: Kevin Kelly: *The New Socialism: Global Collectivist Society is Coming Online*, *Wired Magazine* 17.06., 22 May 2009, (http://www.wired.com/culture/culturereviews/magazine/17-06/nep_newsocialism). A továbbiakban ennek ellenére az általa használt terminológiát követjük.

⁸ Dmytri Kleiner: *The Telekommunist Manifesto*, Network Notebooks Series, Amsterdam, 2010.

⁹ Ami feltétlenül egy lábjegyzetbe kívánkozik, az annak előzetes jelzése, hogy míg Kleiner tanulmánya egy komoly tudományos alaposágú értekezés, addig Kelly valójában egy erősen populista cikket írt. Ennek megfelelően tartalmukat is részben ennek megfelelően kell értékelni.

II. A digitális szocializmus ismertetése és kritikája

Kevin Kelly írásában korunk internetes társadalmát újfajta szocialista berendezkedésként aposztrofálja, ahol az internet használói – az együttműködés fokának függvényében – *megosztanak, kooperálnak, kollaborálnak, végül kollektivizálnak*.¹⁰ Kelly szerint, akik a *Wikipédia* szócikkeit írják, valamint szerkesztik, akik képeiket a *Flickr* oldalra, illetve videofelvételeiket a *YouTube*-ra töltik fel, esetleg fájlokat osztanak meg egymással *P2P* alkalmazások révén, azok az új (*digitális vagy technológiai*) *szocializmus úttörői*.

Kelly szerint az új szocializmus nem jár osztályharcgal, nem anti-amerikanista, ráadásul állam és ideológia nélküli irányvonalat képvisel. Kissé erőltetett párhuzamai szerint ma már nemzetek helyett „peerek” termelnek, az emberek nem állami gyárakban, hanem „íróasztal melletti gyárakban” takarítják be a termést, illetve ütvefűrók és lapátok helyett alkalmazásokat és programozási felületeket osztanak meg egymással. Kelly szerint ráadásul, ha az emberek tömegei a termelőeszközök birtokában egy közös cél irányába mozognak és termékeiket ingyen osztják meg egymással, nem alaptalan a szocializmus szót használni.¹¹

Kelly azonban elfeledkezik arról, hogy egyrészt a (működő, és nem csupán papírra vetett, elméleti) szocializmus sava-borsa a szocialistának/kommunistának mondott állampárt uralma, a kizárólagos állami, minden más ideológiát háttérbe szorító ideológia, a magánérdeket el nem ismerő, vagy csak korlátozottan elismerő tervgazdálkodás, végül az állami kényszer. Előbbi hiányát maga Kelly ismeri el,¹² helyesen, hiszen a *webkettő* alapvetően ideológiamentes – hacsak nem teszünk mögé egy „politikamentes

¹⁰ E kategóriák közül a *megosztás* a legáltalánosabb együttműködési forma, ilyen például egy fénykép feltöltése egy közösségi oldalra. Amint a felhasználók egy közös cél mentén kezdenek cselekedni, akkor elérik a *kooperáció* szintjén (ilyen Kelly szerint az, amikor a *Flickr* oldalra feltöltött fényképeket a „userek” kulcsszavak mentén kategorizálják). Amint e kooperáció szervezett kereteket ölt, például egy nyílt forráskódú szoftver kidolgozására induló projekt esetén, *kollaborációról* beszélhetünk. Végül a *kollektivizálás* szintjét akkor éri el a felhasználók, ha a rendszerben részt vevő peerek felelősséget vállalnak a döntéseikért, s ahol a bonyolult kérdésekben a közösség egésze hozza meg a szükséges döntést. Lásd: Kelly: i.m., p. 2-3. Kelly utóbbi kapcsán persze jelzi, hogy erre elég kevés sikeres példa hozható. A valóságban ugyanis még az olyan együttműködésen alapuló szolgáltatásoknál is, mint a *Wikipédia*, egy szűkebb csoport „ragadja magához az irányítást” a tevékenység felügyelete és ellenőrzése céljából. Lásd: Kelly: i.m., p. 3.

¹¹ Kelly: i.m., p. 1.

¹² Uo.

ideológiát”: az információk minél szabadabb terjesztése iránti alapos igényt. Ez a gondolatmenet azonban az ideológia fogalmának a jelen tanulmány kereteit meghaladó és talán meddő vitájához vezetne.

Kelly kissé nagyvonalúan járt el akkor is, amikor nemes egyszerűséggel kijelentette, hogy az általa vizsgált jelenség nem azonos „nagyapáink szocializmusával”.¹³ Ez csak természetes, hiszen a marxi értékeket a gyakorlatba átültetni szándékozó szovjet forradalom a népet elnyomó zsarnoki rendszer megdöntését célozta, mindezt egy forradalmi ideológiára építve. Kelly talán azt akarja mondani, hogy a jelenlegi állami szabályozás és piaci mechanizmus lenne a cár, amit a Föld több százezer vagy millió lakója megdönteni igyekszik, esetleg azt *meg kellene döntenie*? Ha tényleg így gondolja, akkor téved. Ezen emberek célja az önmegvalósítás, a fejlődés (a társadalmi ismeretek folyamatos bővítése), a tisztelet és rang kivívása,¹⁴ semmint *valamilyen felettük zsarnokként élősködő személyiség vagy rezsim megdöntése*.¹⁵

Még ha ilyen forradalmi céljai lennének is ezeknek az embereknek, akkor sem indokolt mindezt szocializmusnak hívni. A cselekvés mögött sehol sem fedezhető fel a kényszer. Mindenki, aki a *Web 2.0* alakítójának/bővítőjének vallhatja magát, mindezt önként teszi. Kelly maga írja: az emberek milliói osztják meg milliárdnyi fényképüket a *Flickr* oldalán, nemes egyszerűséggel azért, hogy a társadalom tagjai láthassák műveiket.¹⁶ Lawrence Lessig ezzel összefüggésben úgy érvelt: ma már senkit sem küldenek a Gulágra azért, mert fényképeit nem a *Creative Commons* keretei között hozza nyilvánosságra.¹⁷ Legyen bármilyen sommás Lessig érvelése, teljesen igaza van. Éppígy a nyílt forráskódú programokat fejlesztő személyeket tömörítő *Ohloh* 250.000 tagja is szabad akaratából mozog egy közös cél felé. Ezt viszont nem szocialista meggyőződésből teszik, hanem a digitális technológiák és az internet legnagyobb ajándéka, a majdnem teljes cselekvési szabadság birtokában.

Mindez mégsem jelenti azt, hogy, amint azt Kelly írta, ez az újfajta szocializmus az állami szféra helyett a kultúra és a gazdaság

¹³ *Uo.*

¹⁴ Az egyik legakutabb problémát jelentő fájlcserelés szereplőinek a motivációját illetően lásd például: Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózzai – A kalózzok szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a fájlcsereelő hálózatokig*, Typotex, Budapest, 2011: p. 278.

¹⁵ Ezt még a Kelly által példaként felhozott Svéd Kalózpárt (Pyratpartiet) sem célozza. Vö.: Kelly: i.m., p. 4.

¹⁶ Kelly: i.m., p. 2.

¹⁷ Lásd: http://lessig.org/blog/2009/05/et_tu_kk_aka_no_kevin_this_is.html.

birodalmában élne, hogy a digitális szocializmus állam (de legalább kormányzati irányítás) nélküli szocializmus lenne.¹⁸ Kelly szerint ráadásul a digitális szocializmus nagy előnye, hogy állami támogatás és ellenőrzés nélkül, az állampolgárokat összekötve olyan hatékonyság mellett képes „társadalmi jót” eredményezni, ami az államokat és a hagyományos versenyszféra szereplőit térdre kényszerítené.¹⁹

A szerzői jog ezen a ponton lép először, de nem utoljára képbe Kelly elméletének vizsgálatakor. A fenti megállapítás ugyanis nemcsak a jogrendszer egészét nézve, hanem speciálisan a szerzői jog szemüvegén keresztül nézve is téves. Valamennyi webkettes alkalmazás rendkívül szigorú adatvédelmi,²⁰ magánjogi,²¹ munkajogi²² vagy épp büntetőjogi²³ keretek között (hogy csak a legfontosabbakat említsük) működik.²⁴

Az állami kontroll ezzel együtt még csak nem is a szükséges rossz, mivel indokoltsága – hatékonyságától függetlenül – megkérdőjelezhetetlen. A csekély hatékonyság problémája persze valós: az állami kényszereszközök változó sikerességgel alkalmazhatók. Hasznosságuk viszont hatalmas. Mert ugyan hamis szoftverekből valószínűleg mindig többet fognak eladni, mint amennyit a „szoftverrendőrség” le tudna fűlelni, a zeneszámokat mindig többen fogják letölteni az internetről engedély nélkül,

¹⁸ Kelly: i.m., p. 1.

¹⁹ Kelly: i.m., p. 3.

²⁰ A fenti jogterületeket illetően az elmúlt időszakban különösen nagy felháborodást váltott ki a Facebook sajátos adatvédelmi politikája, felvetve annak kérdését, hogy vajon képesek-e az állami adatvédelmi normák az ilyen közösségi oldalak működését érdemben kontrollálni. A közösségi oldalak adatvédelmi vonatkozásainak gyakorlatáról a magyar jogirodalomból lásd: Polefkó Patrik: Barátok és bizonytalanságok közt, avagy a közösségi oldalokról adatvédelmi szemszögből – 1-5. rész, *Infokommunikáció és Jog*, 2010. június, p. 110-113.; 2010. október, p. 174-175.; 2010. december, p. 209-211.; 2011. február, p. 25-27.; illetve 2011. június, p. 109-110.

²¹ Különösen *felelősségtani*, illetve speciálisan *szerzői jog* és az *elektronikus kereskedelmi* vetületei lehetnek e területnek. Csupán példálózó jelleggel a hazai szakemberek tollából lásd: Békés Gergely: Internetszolgáltatók a fájlcsere ellen?, *Infokommunikáció és Jog*, 2009. október, p. 194-200. – Mezei Péter: Digital Technologies - Digital Culture, *Nordic Journal of Commercial Law*, Issue 2010/1. (http://www.njcl.utu.fi/1_2010/mezei_peter.pdf) – Bodó Balázs: A távközlési szolgáltatók felelőssége a továbbított tartalomért a fájlcsere és a szólásszabadság kérdései felől, *Infokommunikáció és Jog*, 2011. június, p. 75-80.

²² A munkajogi vonatkozások kapcsán a hazai szakirodalomból lásd például: Horváth Linda - Gelányi Anikó: Lájkolni vagy nem lájkolni? A közösségi oldalak használatának munkajogi kérdései, *Infokommunikáció és Jog*, 2011. április, p. 60-66.

²³ A friss magyar jogirodalomból lásd: Szabó Imre: A „The Pirate Bay” ügy elsőfokú ítélete a magyar büntetőjog tükrében, *Infokommunikáció és Jog*, 2010. augusztus, p. 141-146. – Ibolya Tibor: A torrentraziák büntetőjogi megítélése, *Belügyi Szemle*, 2011. február, p. 49-59.

²⁴ Legalábbis nagyjából, hiszen a YouTube jelenleg veszteséges, és az eBay sem hozza vissza a ráfordított összegeket, azonban ez „csak” gazdaságossági kérdés, és nem jogi.

semmint ahányan legálisan próbálnák meg azt beszerezni, viszont *mindenféle ellenőrzés és korlátozások hiányában még csak nem is digitális szocializmusról, hanem digitális anarchiáról kellene beszélnünk.*

Ezen felül Kelly csak az érme egyik felét ábrázolta. Mindössze egy röpke tagmondat erejéig tett említést az általa kreált digitális szocializmus keretei közé gond nélkül beilleszthető másik hullámról, a fájlcserelésről.

Ezzel összefüggésben úgy tűnik, hogy a szerző elfeledkezett arról az egyszerű tényről, hogy míg 1917-ben a szovjet felkelőknek úgy mond „csak” egy hatalmi jelképpel kellett leszámolniuk a forradalom kirobbantásához, addig napjaink digitális úttörőinek államokkal és azok jogrendszerével, illetve – és higgyük el, néha ez nagyobb falat – óriási gazdasági potenciállal, politikai hátszéllel és lobbis kapcsolatokkal rendelkező multinacionális cégekkel, illetve érdekképviselői szervekkel kell megküzdeniük. Az *RIAA*²⁵ és az *MPAA*²⁶ az Egyesült Államok legerősebb szervezetei között tartható számon, akárcsak a nemzetközi szinten híres (és hírhedt) *IFPI*.²⁷ És akkor még nem is beszéltünk a nemzeti össztermék jelentékeny hányadáért felelős hollywoodi óriáscégekről, a zenei kiadókról, avagy az olyan szoftveróriásokról, mint a *Microsoft*.

Ráadásul a 22-es csapdája is itt található: míg valamennyi említett közösségi oldal, vagy a *Google* és a *Yahoo!* keresőmotorjai egyaránt az információk szabad áramlásának biztosítására jöttek létre, addig mindezekkel egy időben a jogrendszer oltalmát is élvezik szellemi alkotásaik (szerzői jogaik és szabadalmaik) vonatkozásában. *Ezek a szereplők így egyszerre a digitális szocializmus elősegítői és a digitális kapitalizmus mágnásai.* Nem kétséges, hogy vitás esetben csupasz gazdasági érvek mentén döntenek arról, hogy melyik oldalra álljanak. Nem valószínű, hogy a digitális szocializmus Robin Hoodjaivá fognak válni – egyszerűen nem érné meg nekik így tenni.

Kiválóan példázza ezt a jelenleg is az amerikai törvényalkotó előtt fekvő *PROTECT IP Act*²⁸ körüli csatározás. Az említett törvénytervezet célja, hogy a lényegében jogsértő cselekmények

²⁵ A hangfelvétel-előállítók érdekképviselői szerve az Egyesült Államokban (*Recording Industry Association of America*), lásd: www.riaa.com.

²⁶ A filmelőállítók érdekképviselői szerve az Egyesült Államokban (*Motion Picture Association of America*), lásd: www.mpa.org.

²⁷ A hangfelvétel-előállítók nemzetközi érdekképviselői szervezete (*International Federation of the Phonographic Industry*), lásd: www.ifpi.org.

²⁸ S. 968 The Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act 2011. Lásd: <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s112-968>.

elkövetésére szolgáló külföldi domain címek lefoglalását lehetővé tegye az Egyesült Államok hatóságai számára. S bár a *Google*-t és több más technológiai céget tömörítő *NetCoalition* az elektronikus kereskedelmi szolgáltatókat megillető felelősségkorlátozási szabályok lazulásától, illetve az Egyesült Államok alkotmányának első kiegészítésében szereplő szólásszabadság esetleges csorbulásától tartva elviekben ellenzi a törvénytervezet kongresszusi elfogadását.²⁹ A *NetCoalition* egyik – (amerikai) szövetségi politikáért felelős – igazgatójának, Markham Ericksonnak a szavai azonban világossá teszik, hogy a szólásszabadság kérdése valójában nem bír akkora jelentőséggel, mint a koalíció tagjainak egyéb érdekei:³⁰

A jogellenes fájlcsere, illetve különféle tartalmak egyéb jogellenes módon történő hozzáférhetővé tétele a Kelly által is idealizált információhoz jutás alapeszményével sem áll teljes összhangban. Míg a *Twitteren* való tájékoztatás, vagy önmagunk *YouTube*-on való megmutatása, esetleg ismereteinknek a *Wikipédián* való megosztása digitális kultúránk továbbfejlesztését, de legalábbis terjesztését segítheti elő, addig mások szellemi alkotásainak engedély nélküli felhasználása és tömeges megosztása semmi esetre sem követendő cél. Ha az előbbiek digitális úttörők, akkor utóbbiak feltétlenül *digitális anarchisták*.³¹ A jelenlegi szerzői jogi paradigma fényében nehéz lenne azt mondani, hogy a fájlcsere világszintű jelensége társadalmilag feltétlenül hasznos lenne, habár ismertek ezzel ellentétes állásfoglalások is.³² A jelenlegi szerzői jogi paradigma felváltására viszont egyelőre nincs ismert és racionális alternatíva.³³ Az online hozzáférésnek teljes szabadságot

²⁹ Sara Jerome: Fair-Weather Friends, *National Journal*, September 1, 2011 (<http://www.nationaljournal.com/magazine/google-and-free-speech-fair-weather-friends--20110901>).

³⁰ „If we reach a point where our concerns [a NetCoalitioné] are addressed but theirs [a PROTECT IP Act ellene a szólásszabadság védelmében tiltakozóké] aren't, so it goes.” Lásd: *Uo.*

³¹ Ennek némileg ellentmond, de nem cáfolja meg, hogy például a regisztrációhoz kötött (darknet) fájlcsere oldalak belső szabályzataik révén saját szokásjogot hoztak létre.

³² Annelies Huygen - Paul Rutten - Sanne Huveneers - Sander Limonard - Joost Poort - Jorna Leenheer - Kieja Janssen - Nico van Eijk - Natali Helberger: *Ups and downs - Economic and cultural effects of file sharing on music, film and games*, TNO Information and Communication Technology, Delft, 2009 ([http://www.ivir.nl/publicaties/vaneijk/Ups And Downs authorised translation.pdf](http://www.ivir.nl/publicaties/vaneijk/Ups%20And%20Downs%20authorised%20translation.pdf)).

³³ Klasszikus érv például a szerzői jogvédelem időtartamának (mely klasszikusan a szerző halálát követő 50-70 évet jelenti) a rövidítése. Tekintettel azonban arra, hogy a védelmi idő a legfontosabb nemzetközi szerzői (és kereskedelmi) jogi egyezményekben [lásd a Berni Unió's Egyezmény 7. cikkét, vagy a TRIPS Egyezmény 12. cikkét, melyek egyaránt a szerző halálát követő évtől számított (*post mortem auctoris*, röviden: *pma*) 50 évben határozza meg a védelmi időt], illetve regionális szerzői jogi dokumentumokban [az Európai Parlamentnek és a

elképzelő „szerzői jogi felszabadító” gondolatok és csoportosulások legalábbis nem tekinthetők ilyennek, még akkor sem, ha a szerzői jogvédelem (különösen a jogérvényesítés) hatékonysága, és a szerzői jog egésze irányába tanúsított tisztelet folyamatos csökkenése a sürgős váltást szükségessé tenné.

III. A telekommunizmus ismertetése és kritikája

A Hollandiában élő és dolgozó Dmytri Kleiner által hangsúlyozott *telekommunista felfogás* a fentiekkel elméletben nem kíván túlhelyezkedni a jelenleg uralkodó jogi és szerzői jogi paradigmán, habár annak új elemekkel való kiegészítését szükségesnek látja, különösen a *Creative Commons* és a szabad szoftver mozgalmakkal kapcsolatos tapasztalatok fényében.

A telekommunizmus kiinduló pontja szerint a kapitalista világrendben az adott állam uralkodó osztályának hatalma az ország területi szuverenitásának és az ezen keresztül gyakorolható erőszak-monopóliumának a fenntartásával érhető el. Ha azonban az uralkodó és az alárendelt osztályok közötti kapcsolat (hálózat) túlnyúlik az állam (nem csak fizikai) határain, s az erőszak-monopólium nem gyakorolható közvetlenül és hatékonyan, akkor az állam, és az általa fenntartott kapitalista rend egésze veszélybe kerül. Ezért úgy véli Kleiner, hogy nem alaptalan az állam félelme az egyéni felhasználók közötti hálózattól („*peer networks*”), melyet főszabály szerint senki sem tart(hat) felügyelet alatt.³⁴ E hálózatok kiváló táptalajt képeznek a „közösségi kockázati tőketársulás” („*venture communism*”) megjelenéséhez. Ennek pontosabb megértéséhez tekintsük át, hogy miként vélekedik Kleiner az általa „kockázati tőke kapitalizmusnak” („*venture capitalism*”) nevezett jelenségről.

Tanácsnak a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelvének 1. cikk (1) bekezdése *pma 70 évre* emelte a védelmi időt] rögzítésre került, ennek csökkentése kizárólag a nemzetközi jog újraírásával lenne megvalósítható. Ennek racionalitása gyakorlatilag egyenlő a nullával. Ugyanez mondható el például a szerzői jogvédelem keletkezésének előfeltételeként tűzött regisztrációról (a szerzői művek hatósági nyilvántartásba vételéről) is. Vö.: Berni Unió Egylemény, 5. cikk (2) bekezdés.

³⁴ Kleiner: i.m., p. 11. E ponton feltétlenül érdemes hangsúlyozni, hogy Kleiner az *internetet* és a *World Wide Webet* egymástól eltérő hálózatként írja le. Előbbi a peerek közötti interakcióra épülő, mellérendeltségen alapuló rendszert jelenti, míg utóbbi az alá- és fölérendeltségi viszonyra épülő, vagyis a centrális szerverek üzemeltetésére és a forgalom általuk történő ellenőrzésére szolgáló rendszert takarja. Vö.: Kleiner: i.m., p. 14-15.

Szemben azokkal, akik a *Web 2.0*-t egy olyan újszerű jelenségként aposztrofálták, amelynek keretében az internethasználó aktívan közreműködik a webes tartalmak létrehozásában és fejlesztésében,³⁵ Kleiner úgy érvel, hogy a *Web 2.0* a közösségi kockázati tőketársulás paradicsoma, nem más, mint a *közösségi kollaboráció során létrejött érték(többlet) kisajátítása, egyúttal a P2P alapokra épülő internet elfojtására tett kapitalista kísérlet.*³⁶

Előbbi alatt azt érti Kleiner, hogy a *Web 2.0* valójában egy „dotcom lufi 2.0” („*Internet Investment Boom 2.0*”), ahol a magánbefektetők azért hoznak létre webes alkalmazásokat, hogy a felhasználók által hozzáadott értékből származó hasznokat lefölözzék. A *YouTube* valódi értékét nem a video portál fejlesztői teremtették meg, hanem az arra folyamatosan feltöltő átlagemberek, az oldal üzemeltetéséből származó bevételek mégis a weboldal tulajdonosainál csapódnak le.³⁷ A *Web 2.0* ezért csak annyiban különbözik a *Web 1.0*-től, hogy képes magát a felhasználók felé „eladni”. Ettől eltekintve azonban mindkét generáció a központosított szerver-kliens modellre épül, ahol a szerver tulajdonosa képes a hálózatán zajló folyamatokat folyamatos ellenőrzés alatt tartani, illetve képes abból hasznot húzni.³⁸

Ez utóbbival összefüggésben Kleiner a kapitalizmus *P2P* alkalmazásokkal szembeni megelőző csapásaként értékeli a *Web 2.0*-t, holott a *P2P* alkalmazások mögött is sok esetben az árutermelés és a csere alapszabályaival összhangban álló vállalkozások állnak. Kleiner szerint tehát a *Web 2.0* célja az internet *P2P* aspektusainak a felszámolása, valamint a felhasználók tevékenységének centrális szerverekhez kötése.³⁹ A kontroll lehetősége és a hasznok szedése tehát az a két nagy előny, amelyek

³⁵ Lásd: Paul Anderson: What is Web 2.0? Ideas, Technologies and Implications for Education, *JISC Technology & Standard Watch*, February 2007: p. 7-13. (www.jisc.ac.uk/media/documents/techwatch/tsw0701b.pdf).

³⁶ Kleiner: i.m., p. 15.

³⁷ Kleiner: i.m., p. 17.

³⁸ Kleiner: i.m., p. 18. Ezen ponton megerősítést nyernek a Kelly elméletével összefüggésben kifejtettek, miszerint a webkettő úttörői leginkább haszonelvűségéből nyújtják szolgáltatásaikat.

³⁹ „The mission of Web 2.0 is to destroy the P2P aspect of the internet and to make you, your computer, and your internet connection dependent on connecting to centralized services that control your ability to communicate. Web 2.0 is the ruin of free, peer-to-peer systems and the return of monolithic online services.” Lásd: Kleiner: i.m., p. 19.

a webkettes alkalmazásokat vonzóbbá teszik a befektetők szemében a P2P alapú alkalmazásokkal szemben.⁴⁰

A közösségi kockázati tőketársulás ideája ezért abból az igényből fakad, hogy a kapitalista szolgáltatók kizsákmányoló magatartását az internetes tartalmak létrehozói oly módon akadályozzák meg, hogy egyúttal maguk élvezhessék munkájuk gyümölcsét. Kleiner elméletében e feladat megvalósításához egy társaságot, egy „községi kockázati kommunát” („*venture commune*”) kell létrehozni, mely a résztvevők alkotó tevékenységét segítené elő az ehhez szükséges felszerelés biztosításával.⁴¹ A társasági tagság, valamint a társasági bevételekből való részesedésnek nem feltétele, hogy valaki ingó- vagy ingatlan tulajdont bocsásson a kommuna rendelkezésére. *Csakis aktív munkával válhat valaki a kommuna részévé.* A közösségi kockázati tőketársulás ideája nem értékelhető új társadalmi rendként. Csupán azt kívánja garantálni, hogy az internetes alkotók tevékenységéből származó bevételeket maguk az alkotók kapják meg.⁴²

Logikus kérdésként vetődik fel ezek után, hogy a fenti rendszer keretei között milyen szerep juthat a szerzői jognak. Kleiner alapos elméleti (filozofikus) elemzés keretében jelzi, hogy a szerzői jog eltörlésének ideája mindaddig vágyálomnak tekinthető, amíg a rendszer mögött állók (s itt elsősorban a gazdag, kapitalista szereplőkre utalt a szerző) vagyona meghaladja azokét, akik a rendszer eltörlését követelik.⁴³ Kleiner szerint a Lawrence Lessig nevével fémjelzett *Creative Commons* mozgalom sem képes a „szabad kultúra” megteremtésére, mivel nevével ellentétben nem a „*commons*” hirdetéséről szól, hanem kőbe vési a szerző és a kiadó (producer) tulajdonjogát, s a fogyasztók jogairól – melyek egy ténylegesen „szabad kultúrában” feltétlenül szükségesek – említést sem tesz.⁴⁴ Ezért helyesebb megközelítésnek tartja Kleiner a *szabad*

⁴⁰ Kleiner: i.m., p. 20.

⁴¹ A felszerelés beszerzésének és a társasági bevételek megteremtésének részletes ismertetése eltérne a jelen tanulmány célkitűzéseitől. Mégis érdemes röviden megemlíteni, hogy a kommuna ezzel kapcsolatos szerepét Kleiner úgy képzei el, hogy a tag kérésére a társaság beszerzi a szükséges ingó- és ingatlan vagyont, melyet kötvények kibocsátásából fedezne (ahol maga a vagyontárgy a kötvény fedezete), a tulajdont pedig a tagnak bérleti díj ellenében bocsátja a rendelkezésére. Lásd részletesen: Kleiner: i.m., p. 24.

⁴² Kleiner: i.m., p. 23-25.

⁴³ Kleiner: i.m., p. 28-33., különösen: „[h]owever as with all political ideas, the abolition of copyright can only be implemented when those who support it can overcome the wealth of those who oppose it. This is not currently the case.” Lásd: Kleiner: i.m., p. 31.

⁴⁴ Kleiner: i.m., p. 33-36. Kleiner szavaival élve: „Creative Commons’ pick-and-choose licenses allow arbitrary restrictions on the freedom of users based on an author’s particular preferences and tastes. In this sense, Creative Commons is a more elaborate version of copyright. (...) The

szoftver mozgalmat,⁴⁵ amelynek keretében az ún. „copyleft” engedélyek – különösen a *General Public License (GPL)* – segítségével létrehozott szoftverek kereskedelmi forgalomba hozatala nem kizárt mindaddig, amíg az ily módon létrehozott tartalom továbbfejlesztése (és esetleg annak kereskedelmi hasznosítása) mindenki másnak is megengedett.⁴⁶

Kleiner azonban úgy véli, hogy ami a szoftverek esetén működhet, az nem feltétlenül alkalmazható az egyéb szerzői művek létrehozása és értékesítése során. Érvelése szerint ugyanis míg a szabad szoftverek létrehozásához szükséges infrastrukturális adottságokkal (gyakorlatilag) bárki rendelkezhet, addig a klasszikus művek előállításához szükséges felszereléssel csak a kiadók szűk csoportja rendelkezik, ami az alkotó és a kiadó között függőségi viszonyt feltételez. Erre megoldásként Kleiner a közösségi kockázati kommunák létrehozását és az alkotómunka ún. „copyfarleft” engedélyek segítségével történő szabályozását, valamint a bevételek alkotó centrikus újraelosztását javasolja. A közösségi kockázati kommunákról a fentiekben már hallhattunk. A „copyfarleft” előírásait⁴⁷ két nagy csoportra osztja a szerző: az első a kommunán belül alkotók, és az ebből származó hasznok szedőire, a másik pedig az ezen kívül, fizetett munkaerő és magántulajdonban lévő infrastruktúra igénybevételével dolgoztató kiadókra vonatkozna.⁴⁸

Jól látható a fentiekből, hogy a fenti gondolatok, bár sajátosan átértelmezik a szerzői alkotómunka és a felhasználási engedélyek kérdését, nem a copyright szisztéma lerombolásából indul ki. Sőt, Kleiner később maga erősíti meg, hogy a meglévő jogrendszer elutasítása praktikus szempontból nem mindig szerencsés megoldás,

Creative Commons’ mixed bag of cultural goods is not held in common, because it is the choice of individual authors to permit their use, or to deny it. Thus, Creative Commons is an anti-commons that peddles a capitalist logic of privatization under a deliberately misleading name. Its purpose is to help the owners of ‘intellectual property’ catch up with the fast pace of information exchange, not by freeing information, but by providing more sophisticated definitions for various shades of ownership and producer-control.” Lásd: Kleiner: i.m., p. 34-35.

⁴⁵ Ezzel összefüggésben lásd Rátai Balázs friss írását: Rátai Balázs: Nyílt forrású (open source) szellemi közjavakkal kapcsolatos gazdasági-üzleti kérdések elemzésének alapjai, *Infokommunikáció és Jog*, 2011. április, p. 39-45.

⁴⁶ Kleiner: i.m., p. 36-40. Kleiner szerint „[c]opyleft licenses guarantee intellectual property freedom by requiring that the reuse and redistribution of information is governed by ‘the four freedoms’ of the Free Software Foundation. These are the freedoms to use, study, modify and redistribute.” Lásd: Kleiner: i.m., p. 37. Ezzel összefüggésben lásd továbbá: Thomas Thalhofer: Commercial Usability of Open Source Software Licenses, *Computer Law Review International*, 5/2008: p. 129-136.

⁴⁷ Kleiner a „copyfarleft” engedély mintamodelljét is elkészítette. Lásd: Kleiner: i.m., p. 44-49.

⁴⁸ Kleiner: i.m., p. 40-42.

így ezúttal sem. A telekommunizmusnak a jelenleg uralkodó kapitalista jogrendszerben kell érvényre jutnia, ahol a „*copyleft*”, illetve a „*copyfarleft*” koncepciók lehetnek képesek megteremteni az alkotómunka szabadságát.⁴⁹

A telekommunizmus legnagyobb hibájának az tűnik, hogy a jelenleg uralkodó (nyugati típusú) jogrendszertől és szerzői jogi paradigmától részben eltérő szisztémát úgy kíván bevezetni, hogy a korábbi rendszer eltörlésétől maga is elzárkózik, miközben a két felfogás közötti különbségek gyakorlati összeegyeztethetőségét nem igazolja.

Egyrészt a *Creative Commons* mozgalom fenti „véleményezése” (kritikája) csak akkor tűnne helytállónak, ha a jogrendszer pillanatnyilag domináns paradigmáján kívül keresnénk a megoldást az internet használatából fakadó bizonytalanságokra. Ugyanez mondható el a szabad szoftver mozgalommal kapcsolatban kifejtettekről is. Kleiner azonban elzárkózik a kapitalista rend felszámolásától, mivel annak a telekommunizmus szemszögéből is hasznos elemeit fenn kívánja tartani. (Mindez természetesen logikus, hiszen ellenkezőképp a kapitalista rendszer megdöntésének követelése mellett elég nehéz lenne megindokolni, hogy a telekommunizmus működése miért egy társulási forma keretében volna a legsikeresebb.)

Ráadásul az ehhez szükséges első lépcső, a „klasszikus” szerzői művek világában feltételezett függőségi viszonyról alkotott koncepciója is téves. Különösen igaz ez a zene-, a film-, vagy épp a fotóművészet világában. Egyrészt a minőségi felvételek előállítására és sokszorosítására alkalmas készülékek hozzáférhetősége és ára is egyre inkább lehetővé teszi az átlagembereknek az alkotói munkafolyamatba való bevonását. Másrészt leginkább az internetnek köszönhetően e tartalmak terjesztése is rendkívül könnyűvé vált (és itt nem csak közösségi oldalakra, hanem professzionális szemléletű, for-profit weboldalakra is gondolni kell). Ráadásul az irodalom világában, ahol ugyan a nyomdagépek továbbra is megfizethetetlenek az egyszeri szerzőnek, ugyancsak terjedőben vannak a tartalmak alternatív terjesztési módjai, különösen az elektronikus könyvként való publikálás meggy keresztül kifejezett fejlődésen.

Valójában a Kleiner által felvázolt kép egy, a jelenlegi paradigma kereteit feszegető, de attól csak részelemeiben eltérni kívánó

⁴⁹ Kleiner: i.m., p. 43.

szisztémát takar, amely belülről építkezve kívánna egy olyan új világrendet felépíteni, ahol az alkotók a bevételeket egy szűk csoport által felügyelt szervezeti struktúrában osztanák újra. *Végső soron a telekommunizmus nem más, mint a hatalmi erők újraosztásának gondolata.*

IV. Befejező gondolatok

A két koncepció elemzésekor nem éreztem tisztelnem azt megválaszolni, hogy *szükség lenne-e* a szocialista típusú kollaborációról, vagy a hatalmi erők és bevételek újraelosztásáról szóló gondolatok megvalósítására. Az bizonyos, hogy korunk online társadalma (digitális bennszülöttei) a szórakozásnak, az ismeretterjesztésnek és ismeretszerzésnek, a párkapcsolatok kiépítésének, az üzleti ügyek intézésének (és a sort még folytatni lehetne) az analóg, illetve „fizikai világból” a digitális környezetbe való áttolásakor közösségi alkotómunkát is végez. E környezet alakításában a résztvevők szerepe ráadásul a jövőben csak erősödni fog.

Kiváló példa erre a *Google Earth* projekt, amelynek keretében a *Google* gyakorlatilag a világ egészét lefedő műholdas felvételeket bocsát ingyenesen hozzáférhetővé, egyúttal viszont arra is lehetőséget teremt, hogy bárki hozzárendeljen egyes képeket (azoknak a *Google* szervereire való feltöltése révén) a konkrét földrajzi helyszínekhez. Egy cég és a világ bármely lakosának ilyesfajta együttműködése pedig mintaértékű módja a globális együttműködésnek és a kultúra továbbfejlesztésének.

Ez azonban nem csak, hogy nagyapáink szocializmusára nem hasonlít semmiben, hanem tartalmát tekintve semmilyen szocializmussal nem rokonítható. Az pedig, hogy mindezt a tevékenységet a fennálló webes struktúrával ellentétben közösségi kockázati kommunákba szerveződve kellene inkább végezni, egyelőre ugyanolyan utópisztikusnak tűnik, mint a digitális szocialista kollektivizálás gondolata.

A szerzői jog szükségessége iránt elkötelezett, annak megújítását azonban éppúgy fontosnak érző szerzői jogásként fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a modernizálás igényét tükröző fenti gondolatokról beszéljük, valójában mégsem nyújtanak olyan alternatívát, amelyek mentén az uralkodó paradigma módosítása vagy épp felszámolása szóba kerülhetne.

Mezei Péter

A digitális szocializmus és a telekommunizmus kritikája a szerzői jog szemszögéből

Absztrakt

Due to the emergence of digital technologies the copyright law has faced an unprecedented challenge regarding the validity of the whole copyright regime. The copyrighted works may be copied in an unlimited number without changing the quality of the source and of the copy. This has inevitably led to the emergence of several different phenomena, including the P2P filesharing. Although the national legislators tried to react on these challenges in due time, some new visions on the role and future of the copyright law appeared as well. The present paper introduces two theories that claim that the current copyright regime is inappropriate to deal with the digital world. Kevin Kelly's digital socialist view and Dmytri Kleiner's Telekommunist Manifesto equally claims – even if in a different manner – that the copyright law has to be reconsidered rapidly. The paper criticizes both of these theories claiming that both Kelly and Kleiner misses the point and they require a reform of copyright law without effectively presenting any new and workable paradigm instead of the current one.